

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ОБІЗНАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

FEATURES OF FORMATION OF ETHNOCULTURAL AWARENESS OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART

Стаття присвячена проблемі формування в майбутніх учителів музичного мистецтва етнокультурної обізнаності. Актуальність проблеми обґрунтована необхідністю збереження етнонаціональної самобутності кожного етносу світу та зокрема етнічних традицій українського народу. Увагу сфокусовано на особливих чинниках освітнього процесу, які впливають на якість формування етнокультурної обізнаності. До найважливіших чинників віднесено – зміст освітнього процесу, освітнє середовище, педагогічні умови та принципи, спеціальні методи та особливі форми формування етнокультурної обізнаності, освітня діяльність студентів та їхня вмотивованість до останньої. На основі теоретичного аналізу джерел обґрунтовано важливість основних складових етнокультурної обізнаності, серед яких виокремлено знання про етнічні художні традиції та музичну фольклористику, про народні інструменти та народні мелодії.

Увагу сфокусовано на важливості розуміння та володіння жанрово-стилістичною специфікою виконання етномузичних зразків. Особливе значення надається розумінню, що музична культура пов'язана з національною культурою та історією, тому знання історії свого народу та особливостей його культури є невід'ємною частиною формування етнокультурної обізнаності. У статті зауважується, що потужним рушієм для розвитку етнокультурної обізнаності майбутнього вчителя музичного мистецтва є наявність у нього мотивації до набуття високого рівня етнонаціонального усвідомлення, що у свою чергу, має призвести до відродження етнонаціонального менталітету та духовності в сучасному суспільстві.

Також обґрунтовано обрання етностильового та художньо-герменевтичного підходів до формування етнокультурної обізнаності, які забезпечують більш поглиблений і усвідомлений рівень естетичного сприйняття особистістю національної культури та творів народного мистецтва. Розкрито роль та значущість етнізації освітнього середовища. Зауважено на цілеспрямованості освітньої діяльності студентів на пізнання стилістичної специфіки етнічних архетипів в музиці, набуття досвіду розкриття сенсу й значень смислоутворювальних елементів музичного твору. З цих позицій обґрунтовується важливість етнокультурної обізнаності як потужного ресурсу у формуванні національної свідомості майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: музичне мистецтво, майбутні викладачі мистецтва, майбутні вчителі музичного мистецтва, культура, етнокультура, етностиль, етностильові виконавські уміння.

The article is devoted to the problem of formation of ethno-cultural awareness among future teachers of musical art. The urgency of the problem is justified by the need to preserve the ethno-national identity of each ethnic group in general, and the ethnic traditions of the Ukrainian people, in particular. Attention is focused on special factors of the educational process that affect the quality of formation of ethno-cultural awareness. The most important factors are the content of the educational process, the educational environment, pedagogical conditions and principles, special methods and special forms of forming ethno-cultural awareness, the educational activity of students and their motivation to the latter. Based on the theoretical analysis of sources, the importance of the main components of ethno-cultural awareness is substantiated, among which the knowledge of ethnic artistic traditions and musical folklore.

Attention is focused on the importance of understanding and owning the genre-stylistic specifics of performing ethno-musical samples. Particular importance is attached to the understanding that musical culture is associated with national culture and history, therefore, knowledge of the history of its people and the characteristics of its culture is an integral part of the formation of ethno-cultural awareness. The article notes that a powerful driver for the development of ethno-cultural awareness of the future teacher of musical art is his motivation to acquire a high level of ethno-national awareness, which in turn should lead to a revival of the ethno-national mentality and spirituality in modern society.

The choice of ethno-style and art-hermeneutical approaches to the formation of ethno-cultural awareness, which provide a more in-depth and conscious level of aesthetic perception by the person of national culture and works of folk art, is also substantiated. The role and significance of ethnization of the educational environment is disclosed. It is noticed on the purposefulness of the last activity of students on knowledge of stylistic specificity of ethnic archetypes in music, acquisition of experience of disclosure of sense and meanings of sense-forming elements of musical work. From these positions, the importance of ethno-cultural awareness as a powerful resource in the formation of the national consciousness of future teachers of musical art is substantiated.

Key words: musical art, future teachers of art, future teachers of musical art, culture, ethno-culture, ethno-style, ethno-style performing skills.

УДК 378:37.011.3–051:78 (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.6>

Батюк Н.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Степанова Л.В.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

У світі сучасних глобалізаційних тенденцій до політичної, економічної та культурної інтеграції багатьох країн світу, дуже важливим виступає необхідність збереження етнопонаціональної самобутності культур. В Україні, в умовах війни, стрімко відбувається відродження етнопонаціональної самоідентифікації українського суспільства. Важливу роль у цьому відіграє етнопонаціональна художня культура та, зокрема, музичне мистецтво. У руслі зазначених процесів змінюються стиль життя багатьох людей та характер міжкультурної взаємодії в суспільстві. Саме тому, особливої значущості набуває проблема підвищення рівня етнокультурної обізнаності людей. Етнокультурна обізнаність відображає здатність людини розуміти й поважати культуру свого народу, його традиції і звичаї, а також шанобливо ставитися до культурної спадщини інших народів.

Цілком зрозуміло, що вчителі та викладачі є чільними провідниками культурної спадщини людства, духовних загальнолюдських цінностей і традицій. Тим більш, освітянська та просвітницька діяльність вчителів займає провідне місце в національно-духовному піднесенні українського суспільства. Виконуючи одне з головних завдань педагогічної діяльності – формування духовного потенціалу особистості на основі принципів виховання в традиціях етнопонаціональних цінностей, вчителі сприяють зануренню учнів у світ культури і мистецтва свого народу та народів світу, ознайомлюють з кращими артефактами етносів і націй, висвітлюють та інтерпретують смисли і значення останніх. У такому контексті, набуває значущості етнокультурна обізнаність майбутніх учителів музичного мистецтва, як невіддільна складова фахової підготовки вчителів музичного мистецтва.

Формування етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва повинно бути спрямовано на розвиток їхньої культурної самосвідомості, виховання в них любові до національної культури, розвитку національної усвідомленості, знання традицій та звичаїв свого народу, а також культур інших народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття проблема етнокультурної розвиненості працівників освітньої галузі набуває все більшої зацікавленості серед науковців. Філософсько-культурологічні засади педагогічного розуміння проблеми етнокультурної підготовки майбутніх педагогів висвітлені в дослідженнях О. Будник [2], І. Дзюба, А. Жуковський, М. Железняк та ін. Науково-педагогічні основи етно-національного навчання розробляють вчені: В. Коротаєва [4], Л. Маєвська [5], Ю. Руденко [7], О. Хоружа [12] та ін. У наукових працях розробляються

принципи етнізації професійно-спрямованого освітнього середовища в ЗВО на підставі головних положень етнопедagogіки та етнопсихології (О. Будник [2], О. Гуренко [3], Л. Столяренко та ін.). У працях О. Березнюк обґрунтовується розуміння етнокультурної підготовки як основи для етнічної самоідентифікації майбутніх педагогів. Велике значення приділяють науковці здатності педагога активізувати прагнення учнів до власної етнічної ідентичності [1]. На думку вчених: О. Мельник, О. Соколова, Л. Соляр та ін, вагомий потенціал у формуванні зазначеної форми самосвідомості індивідуума безумовно міститься в народній творчості, особливо в музичному фольклорі. Саме тому вчені приділяють пильну увагу проблемі формування етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва [8; 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність певної кількості досліджень, у яких висвітлюються різні аспекти проблеми етнокультурної підготовки майбутніх педагогів, сьогодні залишаються актуальними питання щодо виявлення особливостей формування етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва. Адже остання має ґрунтовне значення не тільки для майбутньої багатофункціональної фахової діяльності учителя музичного мистецтва, й для формування в нього етнопонаціональної усвідомленості. Така підготовка потребує надбання певного обсягу знань про генезис етнокультур світу (у тому числі, і українського етносу), теорію та методику етнокультурного розвитку учнів, розуміння етнічно-стилістичної специфіки музичної мови українського фольклору та особливості його виконання, здатність до декодування семантичних значень певних етнічних архетипів в музичному мистецтві, інтерпретації їхніх смислів та значень. Отже, можна зазначити, що ступінь етнокультурної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва залежить від рівня їхньої обізнаності в традиціях національної культури (як побутової, так і художньої), культурних цінностях та особливостях музичного фольклору.

Мета статті полягає у висвітленні результатів теоретичного вивчення особливих чинників, які впливають на якість формування етнокультурної обізнаності.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення результатів аналізу наукових джерел, що є дотичними до проблеми етнокультурної підготовки педагогічних кадрів, дозволяє зауважити на необхідності визначення особливих чинників, важливих для формування етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва. Першим важливим чинником є визначена навчально-виховна концепція, у межах якої має відбуватися реновація уявлень про сутність етнопонаціональних культур, про характер взаємовідношень у тандемі

«людина-суспільство-культура», розуміння особливостей існування індивідууму у світі культури. Убачаємо доцільність обрання культурологічної концепції, засновниками якої є відомі мислителі А. Тойнбі, О. Шпенглер, О. Лотман та ін. В обранні зазначеної концепції корелятом виступають основні положення еволюціоністської теорії суспільства Г. Спенсера, теорії лінійного розвитку людини А. Кондорсе та теорії культурних хвиль Д. Чижевського.

У межах культурологічної концепції звернено увагу на етностилістичний та герменевтичний підходи до формування етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва. На нашу думку, етностильовий підхід до формування етнокультурної обізнаності забезпечує більш поглиблений і усвідомлений рівень естетичного сприйняття особистістю національної культури та творів народного мистецтва, адже спрямовує освітній процес на пізнання стилістичної специфіки музичного виконавства, забезпечує хід пізнавальних процесів у межах об'єктивних особливостей предметів сприйняття (конкретних музичних творів) і суб'єктивних якостей реципієнта. Саме тому етностилістичний підхід має потужний потенціал у формуванні національної самосвідомості в майбутніх учителів музичного мистецтва.

Обрання художньо-герменевтичного підходу визвано наявністю в текстах етнічної музики затемнених смислових значень смислоутворювальних елементів, і необхідністю розкриття сенсів та значень, які натепер є втраченими, затемненими або зміненими часом тощо. Художньо-герменевтичний підхід обрано на підставі розуміння «багато-векторності» музичної герменевтики Г. Кречмара та можливостей «...виявлення аналогій між елементами музичної мови та позамузичними символами і схемами (космологічними, математичними, теологічними, психологічними)...» до питань, що спрямовують на осягнення смислів музичного твору та його «...позавербального й багатозначного художнього образу» [10, с. 455]. Зазначений підхід обрано виходячи з розуміння важливості формування в майбутніх учителів музичного мистецтва спеціальних умінь виявлення, декодування та інтерпретації (як вербальної, так і виконавської) змістовної семантики, смислів і значень художньо-виразних елементів музичного фольклору.

Передбачаємо, що в межах культурологічної концепції, етностильового та художньо-герменевтичного підходів, які забезпечують усвідомлене входження учнів у світ культури, доцільно керуватися принципом культуровідповідності. На нашу думку, опора на цей принцип має забезпечити успішність реновації уявлень учнів про культуру та людину. Останній дозволяє сконцентруватися на значущості національної та всесвітньої культурної спадщини у формуванні особистісних

якостей та духовного потенціалу людини. Убачаючи в мистецтві найважливіший засіб збереження та транслявання національних та загальнолюдських цінностей, ментального досвіду етносу, розглядаємо принцип культуровідповідності надзвичайно актуальним.

Потужним рушієм для розвитку етнокультурної обізнаності майбутнього вчителя музичного мистецтва є його мотивація до набуття високого рівня етнонаціонального усвідомлення, що у свою чергу, має призвести до відродження етнонаціонального менталітету та духовності в сучасному суспільстві. Як відомо, музичний фольклор вбирає в себе розмаїття думок, почуттів та прагнень народу, охоплюючи «відблиски» етноментальної картини світу та віддзеркалює останню художньо-зображальними засобами музичної виразності. Адже сприймання навколишнього та транслявання сприйнятого через систему естетичних категорій завжди було цілком природним для людини. На думку О. Ребрової: «Кожний етнос або нація впродовж свого розвитку формує систему цінностей, традицій, взаємин, що впливає і на мисленнєві процеси кожної окремої людини, її життєву інтуїцію, яка будується на основі існуючих стереотипних уявлень про світ, природу, дійсність» [6]. Для визначення стратегічних орієнтирів формування національної свідомості в здобувачів мистецько-педагогічної освіти, необхідно розуміти естетичну цінність національних музичних традицій та усвідомлювати виховну функцію національного музичного мистецтва та народнопісенної творчості. У будь-якій культурі формується особлива "картина світу", яка впливає на кристалізацію характерних етнохудожніх традицій, систем етнічних музичних архетипів та виконавської етностилістики. Результати контекстуального аналізу джерел показують значущість національних художньо-стильових музично-виконавських традицій, які відображають художню картину світу в музичному творі.

Однією з основних складових етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва є знання і розуміння музичної культури свого народу. Майбутні учителі музичного мистецтва повинні мати глибокі знання про різновиди пісенної та інструментальної української народної музики, семантику смислоутворювальних елементів музичної мови тощо.

Майбутнім учителям музичного мистецтва важливо розуміти, що музична культура пов'язана з національною культурою та історією, тому знання історії свого народу та особливостей його культури є невід'ємною частиною формування етнокультурної обізнаності. Крім того, майбутні учителі музичного мистецтва повинні бути знайомі з культурою інших народів, що дасть можливість усвідомлювати відмінність рідної культури від інших культур світу, розуміти її самобутність. Необхідно

розвивати в майбутніх учителів музичного мистецтва культурну толерантність, адже це забезпечить їхню відкритість до інших культур, готовність вчитися, розвиватися й виходити за межі власної етнокультури, витривало й поважно ставитися до представників інших культур. З іншого боку, знання особливостей музичного фольклору допоможе майбутнім учителям музичного мистецтва виховувати учнів в атмосфері взаєморозуміння та поваги до інших традицій, цінностей, різних уявлень, до альтернативного уявлення картини світу. Тільки так майбутні учителі музичного мистецтва зможуть виховувати своїх учнів в дусі поваги до своєї культури та культур інших народів.

Висновок. Отже, формування етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва є важливим етапом їхньої професійної підготовки. Майбутні фахівці мистецько-педагогічної галузі повинні знати та розуміти культуру свого народу, бути відкритим до культур інших народів та бути толерантним до інших людей. Процес формування етнокультурної обізнаності в майбутніх учителів музичного мистецтва є складним і пролонгованим процесом, який має свою специфіку та охоплює різні чинники, а саме такі як: зміст освітнього процесу, освітнє середовище, педагогічні умови та принципи, спеціальні методи та особливі форми формування етнокультурної обізнаності, освітня діяльність студентів та їхня вмотивованість до останньої.

З огляду на зазначене, процес етнокультурної підготовки має бути предметом турботи як викладачів ЗВО, так і здобувачів мистецько-педагогічної освіти, з урахуванням особливостей формування етнокультурної обізнаності майбутніх учителів музичного мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березюк О.С. Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. Проблеми освіти: Наук-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ. Вип. 85. 2015. С. 37-41.
2. Будник О. Б. Етнокультурна спрямованість виховання у вищій школі в контексті болонського процесу. Науковий вісник львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехно-

логій імені Гжицького. Том: 13. Номер: 3 (49). 2011. С. 54-61.

3. Гуренко О. І. Полікультурний ресурс професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищих навчальних закладах*. Монографія. Педагогічна та психологічна наука та освіта: трансформація та вектори розвитку: монографія, Baltija Publishing, Riga, 2021.

4. Коротєєва В. О. Науково-педагогічні основи вивчення української народної педагогіки в вузі (в трьох частинах). Частина I. / В. О. Коротєєва. – Миколаїв, 1994. – 116 с.

5. Маєвська Л. М. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання школярів. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: зб. наук. праць. Кривий Ріг: Вид-во НМетАУ, 2004. С. 334–342

6. Реброва, О. Є. Педагогічні умови формування художньо-ментального досвіду майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса. 2009.

7. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання. Київ : Вид. імені Олени Теліги, 2003. 328 с.

8. Соколова, О. В.; Мельник, О. П.; Ши Юе. Особливості формування етнокультурних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва. Науковий часопис. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. зб. наук. праць. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Вип. 89. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 174 с.

9. Соляр Л. В. Формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Кременець, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені

10. Українська музична енциклопедія. Гол. ред. Г. Скрипник; Національна Академія Наук України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ.: Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України. Т. 1. 2006. 680 с.

11. Хоружа О. В. Етнокультурна освіта в системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Наука і молодь: зб. праць. Київ: Міжгалузевий інститут управління, 2008. Випуск 3. С. 14–16.